

ISSN 2076–1554

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська академія наук

Видавництво «Гілея»

Гілея

*Науковий вісник
збірник наукових праць*

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

Випуск 124 (№ 9)

Київ – 2017

ISSN 2076-1554

Natsional'nyy pedahohichnyy universytet
imeni M. P. Drahomanova

VHO Ukrayins'ka Akademiya Nauk

Vydavnytstvo «Hileya»

Hileya

*naukovyy visnyk
zbirnyk naukovykh prats'*

- *Istorychni nauky*
- *Filosofs'ki nauky*
- *Politychni nauky*

Vypusk 124 (№ 9)

Kyyiv – 2017

УДК 94(477)

Гай–Нижник П. П.,
доктор історичних наук, академік Української
академії наук, завідуючий відділу історичних студій
Науково–дослідного інституту українознавства
МОН України (Україна, Київ), Hai–Nyzhnyk@ukr.net

**ВЗАЄМИНИ УКРАЇНИ З ФРАНЦІЄЮ
І ВЕЛИКОЮ БРИТАНІЄЮ ЗА ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ
(1917–1918 РР.): СТАНОВЛЕННЯ І РОЗЛАД**

Висвітлюється перебіг становлення та причини розладу політичних, міждержавних і дипломатичних відносин України за Центральної Ради УНР із Францією та Великобританією у наприкінці 1917 – на початку 1918 років.

Ключові слова: історія дипломатії, українсько–французькі відносини, українсько–британські відносини, УНР, Центральна Рада.

Лютий 1917 року видався для долі народів Російської імперії переломним. Не стало царської імперії Романових – «в'язниці для народів», які поволі почали здобувати не лише власні громадянські, але й національні права і свободи. Тим часом до кінцевої декади добігав третій рік Світової війни¹. Українська Центральна Рада, яка з березня 1917 р. очолила національно–політичний рух свого народу, попри перебування в революційній ейфорії, дуже швидко зіткнулася з кризовими явищами, що десятиріччями накопичувалися в країні й особливо загострилися внаслідок військових і революційних подій. Чи не найскладнішою проблемою стала відсутність в розпорядженні щойно створеного в червні 1917 р. українського уряду – Генерального секретаріату – грошових коштів. Від їх наявності залежав перебіг відродження практично всіх сфер як національного культурно–духовного життя, так і вітчизняного господарства.

Стоячи на ґрунті автономно–федералізму провідники Центральної Ради протягом усього 1917 року не наважувалися перебрати від Петрограда в свої руки хоча б частину фінансово–економічного суверенітету, натомість безперестанно надсилали своїх делегатів–урядовців до Тимчасового уряду з проханнями, згодом – з вимогами, асигнації грошової маси в розпорядження української крайової влади. Отримував Київ, натомість, лише крихти, яких не вистачало навіть на налагодження адміністративної влади на Київщині. Коли ж в російській столиці стався жовтневий переворот і владу в Петрограді захопили більшовики, грошовий зашморг і зовсім загрожував поховати зародки української державності².

¹ 28 червня 1914 р. в Сараєво, столиці анексованої 1908 р. Австро–Угорщиною Боснії і Герцеговини, було вбито спадкоємця австро–угорського престолу Франца–Фердинанда (нар. 1863 р.), небіжа імператора Франца–Йосипа I, та його морганічну дружину – чеську графиню Софію Хотек фон Гогенберг (нар. 1868 р.). Стріляв 19–річний серб Гаврило Принцип, член таємної націоналістичної організації «Чорна рука». Його постріл спровокував початок I Світової війни. 4 липня 1914 р. австро–угорський уряд висунув урядові Сербії нездоланні вимоги, щоб потім «приступити до радикального вирішення питання шляхом військового втручання».

² Погляд автора на взаємини Центральної Ради та уряду УНР з Тимчасовим урядом і Радою народних комісарів РСФРР у 1917 р. дивіться у: *Гай–Нижник П. П.* Українська дипломатія й міжнародна фінансова політика урядів Центральної Ради, Української Держави (Гетьманату) та Директорії УНР (1917–1922 рр.). – К.: Дуліби, 2016. – 532 с.

Ані проголошена в листопаді 1917 р. III–м Універсалом фактична самостійність УНР (федеративний статус в небільшовицькій Російській Республіці), ані перші кроки в напрямкові становлення національної фінансової системи не могли виправити ситуацію. Адже і на створення фінансової системи, і на налагодження податкових зборів, із започаткуванням випуску власних грошових знаків, також потрібні були кошти. Кошти термінові і немали.

Саме в цей скрутний час вперше спостерігається зближення Української Народної Республіки з Республікою Французькою на офіційно–дипломатичному рівні, а приводом для налагодження контактів стала українська грошова проблема (для України) і питання збереження обороноздатності Східного фронту Першої Світової війни (для Франції). 4 листопада 1917 р. Генеральний секретаріат УНР був поставлений до відома, що французький генерал Ж. Табуї, який у лютому 1917 р. був направлений у штаб російського Південно–Західного фронту (Кам'янець–Подільський) для підтримання зв'язку з французькою місією в Румунії, «дуже цікавиться [більшовицьким] переворотом на Україні, вітає федеративну Україну, але боїться австрійського впливу [на Центральну Раду]» [25, арк. 13].

Коли ж в листопаді 1917 р. український генеральний секретар фінансових справ М. Туган–Барановський перебував в Петрограді із завданням в черговий раз домогтися від Тимчасового уряду асигнації коштів для України, саме відбувся більшовицький переворот і ситуація з розв'язанням «фінансового питання» зависла в повітрі. У цей час українського міністра й запросив до себе французький посол в Росії Ж. Нуланс. Зазначивши, що «у Франції з глибоким співчуттям ставляться до українського руху», посол запропонував Центральній Раді фінансову допомогу у вигляді грошової позики [9, с. 178]. Утім, здійснити її Франція хотіла б не державним шляхом, а приватним, про що М. Туган–Барановський й повідомив листом голову Генерального секретаріату В. Винниченка [9, с. 178]. Голова уряду, в свою чергу, зачитав отриманий лист на засіданні свого Кабінету 1 грудня 1917 року. Київські можновладці досить прохолодно поставилися до пропозиції, та все ж таки ухвалили доручити М. Туган–Барановському «розробити план фінансових операцій між Україною і Францією» [29, арк. 49].

Цікавою з цього приводу є реакція на перспективу отримання Україною грошової позики від Франції близької до Центральної Ради, зокрема до партії соціалістів–федералістів (УПСФ), київської «Нової Ради», яка у статті «Міжнародна економічна політика України» також доволі негативно поставилася до цієї пропозиції. Газета розглядела в цьому намірі прошки капіталістів, «які охотяться вкласти свої гроші в промислові підприємства на Україні» [16]. «Глибоке спочуття розшифровується простісінько в глибокий матеріальний інтерес капіталістичної Франції до тих можливостей, які відкриваються Україні з проголошенням Української Республіки. На превеликий жаль, – докоряла далі «Нова Рада», – доводиться трохи поворушити політичну пам'ять і знайти там таку дрібничку з недавнього минулого, що Франція у свій час, коли її моральний інтерес до України мав би

величезне значіння, нічим не виявила спочуття до нашої долі. Тому це дає нам право перевести мову із сфери платонічних і моральних виразів на ґрунт простого обрахунку» [16].

Якими ж, власне, були ці «обрахунки» французького уряду? Звичайно ж зацікавленість Франції як однієї з провідних країн Згоди Україною не виникла несподівано в листопаді 1917 року, а тим паче не мала під собою добродійних підстав. Та чи можливо це у великій політиці взагалі, ще й в часи знекровлюючої довготривалої світової війни?

Немає сумніву, що інтерес країн Антанти взагалі, і Франції зокрема, був суто прагматичний. І причин цьому було чимало. Наведу, принаймні, кілька з них:

– прагнення зберегти єдину державну Росію, яка мала б спроможність й на далі вести війну проти країн Почв'їрного блоку і тим самим виконувати свої союзницькі зобов'язання;

– теренами України простягнулася довжелезна східна лінія європейського протистояння на світовому бойовищі (Південно–Західний та Румунський фронти);

– на серпень 1917 р. у складі російської армії було до 27 українізованих дивізій [17, с. 606], від яких значною мірою залежали хоч і не переможні на разі дії у війні, то принаймні утримання на сході Європи значної сили військ супротивника;

– в українську (переважно важку) промисловість свого часу було вкладено велику частку західноєвропейського капіталу.

Тож для Франції та інших країн Антанти було важливим ще й не допустити потрапляння України під вплив воюючих з ними центральноєвропейських держав.

Крім того, серед країн Згоди саме на Францію було покладено завдання опікуватися збереженням антантофільської позиції серед політичних кіл України. Ще 23 грудня 1917 р. між Францією та Великобританією було укладено угоду про поділ колишньої Росії на «зони впливу»: французька визначалася на захід від rischi: Керченська протока – гирло Дону – Дон – Царицин; англійська – на схід від неї. Більш того, до французької зони було включено ще й Польщу, а до англійської – узбережжя Білого моря та Прибалтику [19, с. 102].

Виявлятися ж ця зацікавленість почалася не з листопада 1917 р., як стверджувала вищенаведена стаття «Нової Ради», а щонайменше з літа того року. Ще в липні 1917 р. журналіст–міжнародник Ж. Пелісьє, француз, що, за словами першого міністра (генсека) закордонних справ УНР О. Шульгина, «вперше широко і з бажанням дізнатися правду дійшов до нашого руху» [24, с. 56], заходився нав'язувати контакти між керівництвом Центральної Ради та посольством Франції у Росії. 10 вересня 1917 р., за посередництва Ж. Пелісьє, у Петрограді відбулася перша зустріч представників України і Франції – генерального секретаря із міжнародних справ О. Шульгина з французьким послом в Росії Ж. Нулансом [34, с. 73]. Цілком логічним й, гадаю, очікуваним було прохання О. Шульгина про політичну підтримку позиції Центральної Ради з боку держав Антанти, як і закономірною – дипломатично тактовна відмова Ж. Нуланса, який, швидше, мав за мету лише для початку ознайомитися з ідеологією, намірами та рівнем потужності українського руху в Росії. Тож французький посол, який жваво зацікавився

подіями в Україні, тим не менш відмовився в них втручатися, апелюючи тим, що то є внутрішньою справою Росії [39, с. 98].

Саме з того часу військові та дипломати Антанти починають відвідувати Україну, зустрічатися з окремими політичними діячами, членами Центральної Ради та Генерального секретаріату, активістами і провідниками українських політичних партій. До цієї справи підключилися й англійці, які командували до Києва представника посольства Великобританії в Петрограді проф. Піре, головною метою якого було зібрання відомостей щодо становища на Південно–Західному фронті. Тож усіма подібними гостями збиралася інформація про перебіг та можливий розвиток української революції, стан збройних сил тощо [18, с. 57–69]. Тоді ж, як зазвичай заведено у подібних сферах, до справи було залучено й гроші.

Фінансові вкладення були, але на приватному рівні. Так, наприклад, за антантофільські публікації грошові виплати отримали ряд членів Центральної Ради, а через одного з лідерів УСДРП М. Порша на підтримку центрального органу української соціал–демократії «Робітничої газети» було передано 10 тисяч рублів [10, с. 126]. Подібний «контракт» було підписано також і з керівником київських «Последних новостей» Брайтманом [11, с. 158]. «Ці дві газети, – зазначав у своєму звіті генерал Ж. Табуї, – згодилися з допомогою сум, які коливалися від 10 до 20 тис. рублів на місяць, точно дотримуватися наших [французьких – П. Г.–Н.] директив і друкувати на їхніх шпальтах всі статті, які ми бажаємо» [11, с. 158].

Згадуваний мною вище французький журналіст–міжнародник Ж. Пелісьє, який водночас, до речі, був ще й членом Палати депутатів, відвідав Україну ще у серпні 1917 р. Вважається, що він фактично виконував розвідувальну місію в Україні [3, с. 41]. Ж. Пелісьє було зібрано багато відомостей про становище в Україні, які він 15 вересня 1917 р. надав послу Франції в Росії Ж. Нулансу у вигляді змістовного інформаційно–аналітичного звіту щодо українських справ на 27 сторінках, з доданням цілої низки важливих документів на 120 сторінках [3, с. 41]. Разом з тим, поширювана ним у Франції інформація про Україну розвіювала упередження місцевої преси та політикуму, що у шатах Центральної Ради в Києві діє «банда фанатиків без усякого вивиду, яка руйнує край в інтересах Німеччини» [9, с. 174] і дедалі більше переконувала, що в Києві формується така державна сила, яка спроможна буде протистояти німецькому милітаризмові.

Безпосередньо у Києві за розвитком подій стежив представник французького уряду при штабі Південно–Західного фронту генерал Ж. Табуї. Він залишився в українській столиці з вересня, коли прибув у Росію у складі французької військової місії на чолі з генералом Нісселом й вперше вони зустрічалися з членами Генерального секретаріату під час візиту до Києва [37, с. 26]. 9 жовтня 1917 р. Ж. Табуї разом з полковником Перлье мав майже двогодинну зустріч з генеральним секретарем військових справ С. Петлюрою та членами президії Генерального військового комітету України [9, с. 175]. Французькі представники цікавилися питанням українізації армії й широким колом проблем у воєнній

площині як з політичного спектру, так і з військового боку [20].

Після проголошення Центральною Радою III Універсалу 20 листопада 1917 р., Україна де-факто оголосила себе незалежною державою, і хоча де-юре все ще залишалася у федеративній спільці з демократичною Росією, її військово-політичні акції в міжнародній політиці значно зросли. Надто, коли західним союзникам стало відомо про більшовицькі перемовини з німцями та австро-угорцями, а отже й цілком очікуваний вихід Росії з війни та погіршення становища на фронтах, коли перед державами Згоди, як зазначав радник президента США Ч. Сеймур, «проблема тепер була не в тому, яким чином найкраще розбити Німеччину – проблема була в тому, як уникнути поразки» [1, с. 151]. Отже, виразний акцент нової російської (більшовицької) влади на шлях до замирення з австро-німцями і турками на східно-європейських театрах воєнних дій та фактичне усамостійнення України після III Універсалу Центральної Ради, змушувало політику держав, що перебували за західною лінією фронту, більш ґрунтовно глянути на Київ як на чинник, що набуває окремої ваги і в долі такої любої західноєвропейським столицям єдиної Росії, і в перебігу, власне, самої Світової війни.

До встановлення тісних контактів з урядом УНР Францію та Велику Британію заохочувала й преса цих країн. Характерними є, наприклад, наступні витяги з тогочасних часописів, як: «На сході Європи народжується нова сила – Україна» («L'Est Republicain»); або: «Чи можна ще говорити про Росію? Успіх більшовиків, здається, знищив єдність Росії. Є чутки, що Україна проголосила свою незалежність. Тимчасово? Можливо, але коли вона існує, вона є фактом, а наша політика мусить зважати на факти... Цілком природно, що Українська Автономія перетворюється в незалежність; з того часу, як «Великоросія» зрілася своєї державності, «Малоросія» стає державою. Наша політика мусить це взяти під увагу, якщо не хоче повторювати помилок минулого» («Temps») [22, с. 236]. Відповідні органи країн Антанти зважили і на цей факт.

Тож французько-англійські емісари відчутно поживали свої дії. Відбулася низка зустрічей із ключовими українськими урядовцями: військових справ – С. Петлюрою, міжнародних справ – О. Шульгиним та фінансових справ – М. Туган-Барановським [29, арк. 33, 35, 49–50]. Так, як вже згадувалося, Ж. Нуланс при зустрічі з М. Туган-Барановським запропонував Центральній Раді фінансову допомогу у вигляді грошової позики [9, с. 178], про що той і повідомив листом голову Генерального секретаріату В. Винниченка [9, с. 178]. Не зводячи, 26 листопада того ж року, С. Петлюру відвідали англійський полковник Чарльз та французькі полковники Гравье і Перлье. Наприкінці листопада 1917 р. французький генерал Ж. Табуї, у супроводі англійського майора Фіцвільямса, наніс візит генеральному секретареві міжнародних справ УНР О. Шульгину, якому зокрема заявив, що Франція із союзниками мають велику симпатію до України, а позаяк «будування нової республіки, та ще й серед таких обставин, є справа нелегка, союзні правительства пропонують

свою допомогу і запитують, що саме потрібно Україні, і чим вони можуть бути корисні» [9, с. 175; 24, с. 56]. Допомога могла б бути на вибір: чи то технічна, чи грішми, чи навіть краще. Цілком очевидно, що час відвідин Ж. Табуї О. Шульгина в Києві з запитом про можливу допомогу з боку союзників і пропозиція надання французької грошової позики Ж. Нулансом М. Туган-Барановському в Петрограді збігаються зовсім не випадково.

У цьому контексті цілком логічним є форсування теми про грошову допомогу Україні з боку Антанти для заохочення Центральної Ради залишатися якщо не активною учасницею бойових дій на східному фронті, то принаймні надійним подразником та стримуючим фактором для німецьких та австро-угорських військ. Тож 1 грудня 1917 р., під час чергових відвідин Києва військовими представниками Згоди генералом Табуї (Франція) та майором Фіцвільямом (Великобританія), французький офіцер запропонував урядові УНР позику у 10 мільйонів доларів [34, с. 73]. Цей факт у своїх спогадах підтверджував й відомий політичний діяч тих часів М. Ковалевський [23, с. 166]. Українці ж, зокрема в особі О. Шульгина, вимагали офіційного визнання державами Антанти УНР, а пропозиція щодо позики залишилася без відповіді.

3 грудня 1917 р., після розстрілу більшовиками в Могилеві генерала М. Духоніна, до Києва прибули на чолі своїх місій представники країн Згоди при російській Ставці верховного головнокомандуючого – генерал Бартер (британської), генерал Лаєрн (французької), генерал Ромаї (італійської), генерал Такаяначі (японської), генерал Коанда (румунської), генерал барон де Ріккель (бельгійської) та полковник Ленткієвич (сербської), яких зустрічала почесним маршем українська військова варта [9, с. 175].

5 грудня 1917 р. до Києва знов виїжджає журналіст Ж. Пелісьє, який отримав наприкінці листопада 1917 р. настанови від посла Франції в Петрограді Ж. Нуланса, а напередодні – від французької військової місії. Йому було надано також доповідь про Україну лейтенанта Верже, що, як зазначив Ж. Пелісьє, містила в собі «Помилки стільки, скільки й слів!» [11, с. 123].

Водночас офіційні представники французького уряду в колишній Росії ніяк не могли отримати більш-менш визначеної позиції Парижа щодо ставлення до Центральної Ради. Посол Ж. Нуланс прагнув прояснити офіційну позицію своєї країни щодо УНР через своє Міністерство закордонних справ. Так, телеграмою від 6 грудня 1917 р. він запрошував: «Мені конче потрібно знати ваші наміри щодо України. Через два дні я буду запрошений відповідати на прохання Ради з приводу визначення союзниками уповноваження комісара при Генеральному Секретаріаті. Українці висловили бажання мати французького уповноваженого. Вони повинні також офіційно вимагати від мене фахівців не лише для війська, але й для фінансової сфери...» [11, с. 123].

Про необхідність підтримати український уряд (але неофіційно) президентові Ради міністрів та міністрові війни Франції Ж. Клемансо повідомляв й голова французької військової місії в Росії генерал Ніссель, а також голова французької місії в Яссах (Румунія) генерал Бертело [11, с. 124]. Разом з тим, інформація, отримувана французьким урядом про Україну, була

досить суперечливою і неоднорідною, а тому й скласти ясну картину про воєнно-політичні наміри Києва в Парижі було досить проблематично. При цьому, на берегах Сени розуміли, що, як зазначалося у звітві спеціальної комісії¹, яку було створено 7 грудня 1917 р. при Міністерстві закордонних справ Франції, аби перешкодити німецько-українському зближенню, хоч якось втримати існування східного (російського) фронту на теренах України й не допустити остаточного розпаду Росії як державного організму, слід було встановити контакт з місцевими урядами «економічною, фінансовою і технічною допомогою якомога швидше, щоб спробувати їх зблизити – звичайно, у формі федерації» [11, с. 125].

Проте Париж проволікав із діями. Тому французькі представники на сході Європи (військові місії в Румунії та у колишній Росії, посольство Франції в Петрограді) діяли кожен на власний розсуд щодо Генерального секретаріату. Коли ж до Києва прибув (7 грудня 1917 р.) Ж. Пелісьє, то почув від генерала Грав'є, який від'їжджав до Петрограда, що військові представники його країни зайняли щодо уряду УНР пасивно-нейтральну позицію, а його пропозиція призначити французького комісара з усією повнотою влади та належними фінансовими можливостями залишилася без уваги.

Ж. Пелісьє, який ставився більш прихильно до української справи і мав до того ж притаманний журналістам дипломатичний такт, за підтримки віце-консула Арке, зумів допомогти урядові УНР офіційно звернутися відповідною нотою 9 грудня 1917 р. до союзних держав, в якій генеральний секретар міжнародних справ О. Шульгин у прихованій формі висловив бажання України бути визнаною країнами Антанти самоврядною федеративною складовою Російської Республіки. Українці таким чином просили й політичної допомоги. В середині грудня 1917 р. (напередодні більшовицького ультиматуму Центральної Ради) генерал Бертело у терміновій телеграмі на ім'я голови уряду Франції радив «призначити в Київ комісара Французької республіки, який матиме всі повноваження, щоб говорити від імені Франції» [11, с. 128, 135–136].

Тим часом фінансова ситуація в Україні не покращувалася. 12 грудня 1917 р. Міністерство закордонних справ Франції одержало від свого посла в Петрограді «дуже конфіденційну» телеграму від 10 грудня, в якій Ж. Нуланс повідомляв Париж про те, що уряд УНР просить від уряду Ж. Клемансо «завдатків, які будуть повернуті з прибутку від монополій на продаж цукру», а також допомоги у створенні Державного банку [11, с. 127]. Отже, йшлося про допомогу не лише грошовою масою, але й про технічну та фахову. У відповідь міністр закордонних справ Франції С. Пішон 13 грудня 1917 р. повідомив Ж. Нулансу, що питання надання Україні авансів, які будуть повернуті з прибутку від монополії на продаж цукру вивчається. Між тим, фінансово-економічний

і соціально-політичний стан в Україні був набагато гіршим, ніж це уявлялося послу Ж. Нулансу в Петрограді, а тим паче французьким можновладцям в Парижі.

13 грудня 1917 р. у Києві голова Генерального секретаріату В. Винниченко, звітуючи про діяльність свого уряду на VIII сесії Центральної Ради, стосовно збору податків заявив, наприклад, що їх «людність майже зовсім не платить, і Генеральний Секретаріат почуває велику грошову скруту» [15]. Грошова криза ускладнювала й внутрішньополітичну ситуацію в країні, яка цілком могла б призвести до занепаду молодій державності [5, с. 430–449]. Про це яскраво свідчить урядове засідання, яке відбулося 15 грудня 1917 р., коли генеральний секретар шляхів В. Єщенко повідомив колег, що вплив більшовизму в масах і в українському війську зростає, а сил для боротьби з ним у Генерального секретаріату нема. Просування більшовиків, зазначав В. Єщенко, могли б допомогти зупинити залізничники, проте, аби вірно на них опертися, потрібні гроші. «Без грошей ніяка боротьба неможлива», – наголошував генсек [28, арк. 12зв–13].

С. Петлюра підтвердив, що становище є дуже грізним, а основна його причина – брак грошей. «Через це не можна послати агітаторів, задовольнити українське військо, серед якого шириться більшовизм, – зазначав він. – Треба виділити із складу Генерального Секретаріату групу Секретарів з особливими уповноваженнями щодо охорони Республіки. Коли нема вільних грошей, треба конфіскувати налічні капітали, де б вони не були» [28, арк. 12зв–13]. М. Порш, пропонуючи негайно випустити українські гроші і тимчасово конфіскувати капітали ощадних кас, зробив разом з тим невтішний висновок: «Коли робітники і військо не одержать грошей, буде крах Республіки» [28, арк. 12зв–13].

У день початку українсько-більшовицької війни, 18 грудня 1917 р., генерал Ж. Табуї, так і не отримавши чітких інструкцій від свого уряду, відвідав голову Генерального секретаріату УНР В. Винниченка й виголосив йому офіційну заяву від імені французької військової місії в Росії. Говорячи, що, незважаючи на те, що союзні держави (Антанта) ще не прийняли офіційного рішення щодо України, французький представник, зокрема, зазначив: «Я вважав за свій обов'язок не дождатись офіційного мандату і прохати побачення з Вами, щоб не губити дорогоцінного часу, щоб не бути захопленими несподівано, коли б настав час діяти, і значить приготувати матеріал для еventуальної розмови про фінансову й технічну допомогу, яку б союзники могли дати Україні, щоб допомогти їй в її велетенській організаційній праці. Я щасливий виявити цю ініціативу, бо вчора увечері я дістав наказ запросити вас з огляду на фінансову й технічну допомогу, яку б Франція могла дати Україні, зазначити точно й передати до французького посольства якнайскорше [проекти] програм, який Український уряд думає реалізувати, та відповідні потреби» [4, с. 232–233; 9, с. 175].

Суть українських потреб можна побачити у доповідній записці з окресленням французької політики в Україні та в інших країнах колишньої Росії, яка 20 грудня 1917 р. надійшла до Ради міністрів Франції. У ній, між іншим, зазначалося, що Центральна Рада

¹ Звіт, до якого увійшли висновки й рекомендації цієї спеціальної комісії «для вивчення російських питань», було вироблено її членами і передано міністрові закордонних справ Франції 10 грудня 1917 р.

«просить у Франції фінансову підтримку, пропонує їй здійснювати контроль і відігравати дорадчу роль у формуванні України, а також бажає, щоб союзники були представлені у Києві французьким делегатом» [11, с. 144]. Наступного дня Ж. Нуланс телеграмою в Париж повідомляв, що незважаючи на вищевказаний крок генерала Ж. Табуї, генеральний секретар міжнародних справ УНР О. Шульгин заявив останньому, що для України важливе «офіційне визнання і призначення посла» [11, с. 147]. Посол також повідомив, що сам Табуї вважає за необхідне визнати Україну і від себе попросив негайно вивчити у будь-якій формі можливість «задовольнити, принаймні зовні, українські вимоги, які можуть бути, на нашу думку, надмірними, але якими, за нинішніх обставин, ми не можемо нехтувати» [11, с. 147]. Майже подібні пропозиції надіслали до Парижа з Ясс генерал Бертело, з Петрограда генерал Ніссель та з Києва генерал Табуї.

Загострення ж ситуації в Україні загрожувало руйнацією військових планів французів, які, за погодженням з англійцями, мали за намір створити федерацію «Півдня Росії», сформувати в Україні на базі таборів для військовополонених збройні частини з поляків, чехів, балканських слов'ян для протистояння Центральним державам, а також прилучити до втримання фронту українські частини. З цією метою французька військова місія в Росії на прохання свого уряду розробила загальну програму діяльності Франції в «Росії». Згідно програми, союзники мали діяти кількома шляхами: політичною пропагандою, що належала до компетенції посла, та військовими заходами через військову місію. Зокрема передбачалася пропаганда з метою «матеріально підтримати добру волю», аби спонукати «діяти передовсім у напрямку війни» [11, с. 141–142]. Така матеріальна допомога мала бути спрямована на формування насамперед боєздатних національних частин серед поляків, українців, донців, латишів, сербів, югославів та естонців.

Передбачалося протягом шести місяців надати грошові позики на утримання національних частин у такій пропорції: чехам – 66 млн. руб. для утримання 100 тис. осіб, полякам – 90,3 млн. для 100 тис. осіб, донцям – 96 млн. для 150 тис. осіб і українцям – 384 млн. для 600 тис. осіб (по 64 млн. руб. на місяць). Крім того, у програмі зазначалося, що власні фінансові ресурси українського уряду були «поки що незначні, але можна сподіватися організувати збирання податків» [11, с. 142].

Проте, аби організувати в анархізованій країні збір податків, слід було налагодити вертикаль влади, яка була вщент зруйнована виром революції та безладом. Для цього потрібні були кошти та організаційні зусилля. Україна очікувала одержати їх від союзних держав. Генерал Ніссель мав інформацію, що британський генерал Бартер «нібито одержав першу суму в кількості 8 млн. на пропаганду» і це поки що був єдиний кредит від країн Антанти для колишньої Росії [11, с. 142]. На той час для здійснення кредитування генерал Ніссель мав у своєму розпорядженні лише 3 млн. 100 тис. руб. на півроку (1 млн. – для військової пропаганди без розрізнення національностей, 1 млн. – для поляків і 1 млн. – для чехів), а генерал Бертело ще менше – 1 млн. руб., призначених для діяльності в

Україні, Сербії та Чехії. Куди ж було спрямовано ці кошти? Англійські – для допомоги Дону. Французькі – росіянам, а саме – генералові Алексєєву. Як свідчать відповідні документи¹, на початок січня 1918 р. його організація загалом отримала від французької військової місії 1 млн. 125 тис. руб. (2 січня – 1 млн., 3 січня – 25 тис. і 10 січня 1918 р. – 100 тис. рублів) [8, с. 352]. Український уряд не отримав жодного рубля або франка. Причиною цьому була, перш за все, невизначена позиція, власне, самого уряду Франції.

З огляду на французьку пропозицію і ситуацію що склалася в країні, 23 грудня 1917 р. на черговому засіданні Генерального секретаріату О. Шульгин запропонував принципово обміркувати справу з позичкою у Франції. Урядники, однак, не виявили належної уваги до можливості отримати в своє розпорядження французькі гроші. Натомість О. Золотарьов висловив думку, що доцільніше було б «замість зовнішньої позики зробити внутрішню після того, як встановиться лад на Україні», а М. Зільберфарб – випустити внутрішню лотерейну позику [28, арк. 18]. В результаті Кабінет пристав на пропозицію Румунії, яку озвучив Д. Коліух, і постановив приймати чеки румунського уряду на французькі та англійські банки в оплату за харчування румунської армії, яка потребувала до 6 мільйонів пудів хліба і фуражу на місяць [28, арк. 18].

Саме цього ж дня (23 грудня 1917 р.) у Парижі відбулася конференція держав Згоди (Франції та Великої Британії)². Вже з початку розмови стало очевидним, що присутні не мають єдиного, визначеного, а тим паче достовірного уявлення про події в Україні. Разом з тим високі посадовці усвідомлювали, що Україна є надією союзників якщо не на наступ на Східному фронті, то принаймні на дієвий харчово-фуражний тил для воюючої на боці Антанти Румунії і лише в тому випадку, коли не потрапить під військово-політичний вплив Німеччини.

Після довгих дискусій Ж. Клемансо заявив, що Антанта мусить підтримати Україну, зауваживши: «Завдання, можливо, нездійсненне, але ми повинні зробити все можливе, щоб дійти до цього, з двох причин: 1) маємо надати допомогу Румунії; 2) мусимо перекрити шлях, яким харчі могли б бути спрямовані до Німеччини. Це для нас найважливіше» [11, с. 149]. Отже, проблема існування, власне, самої Української Народної Республіки мало цікавила союзників як така, головними були військово-стратегічні інтереси держав Згоди. Єдиним практичним засобом втримати Україну в колі прибічників Антанти були гроші. Це розуміли й у Парижі. Так, О. де Сент-Олер, аби зберегти участь Румунії у війні за рахунок підтримки з тилу Україною, радив французькому урядові задіяти щодо офіційного Києва єдину свою перевагу – фінансову, зазначаючи, що «тільки таким чином можна було б підштовхнути

¹ Наведені документи ген. Алексєєва були передані начальнику Осібної фінансової канцелярії Соборівському ген. Драгомировим 28 вересня 1918 року.

² Від уряду Великобританії на конференцію прибули міністр війни лорд А. Мілнер, заступник міністра закордонних справ лорд Р. Сесіл, у супроводі генерал-майора Дж. М. В. Мак-Донау, Дж. Клерка і двох офіцерів; з боку уряду Франції участь взяли: президент Ради міністрів і міністр війни Ж. Клемансо, міністр закордонних справ С. Пішон, посол Франції в Лондоні П. Камбон, генерал Ф. Фош і керівник політичного відділу МЗС де Маржері.

Україну на допомогу Румунії шляхом утримання спільного фронту» [11, с. 176].

На паризькій конференції представники Британії та Франції прийняли меморандум, складений лордами Р. Сесілом та А. Мілнером, в якому, зокрема, зазначалося: «Аби досягнути вищезгаданих цілей, треба насамперед грошей для реорганізації України і на оплату козацьким та кавказьким військовим частинам... Якщо Франція зможе взяти на себе фінансову підтримку України, ми знайдемо потрібні гроші для інших угруповань. Зі Сполученими Штатами¹ домовлено, що вони нам допоможуть» [11, с. 152]. Що ж до джерел фінансування союзницької діяльності на теренах колишньої Росії, то Р. Сесіл вказав, що справа ця не буде легкою, проте запропонував «використати послуги одеських і київських євреїв через посередництво євреїв із Заходу, прихильників союзних держав, якими є сіоністи» [11, с. 153]. Сучасний український історик О. Кучик, виходячи з архівних матеріалів, небезпідставно вважає, що «британський уряд не лише не ставив питання про офіційне визнання самостійності України, а навіть заперечував таку можливість» [13, с. 11].

Водночас союзники утримались від офіційного визнання українського уряду. Крім того, учасники конференції схвалили таємну «Угоду між Францією та Англією щодо дій у Південній Росії», в якій зазначалося, що Україна, Крим та Бессарабія належатимуть до французької зони впливу, а витрати будуть спільними й оплачені міжсоюзницьким централізованим органом [32, с. 30]. Тим не менш, будь-яких коштів від Франції та її союзників, через вагання їхніх урядів, Україна так і не отримала, на відміну від російського генерала Алексеева, для потреб якого французький уряд виділив кредит на 100 млн франків [11, с. 155].

Попри це, за тиждень, 29 грудня 1917 р., генеральний секретар міжнародних справ О. Шульгин зробив чергову спробу звернути увагу колег на перспективу французької грошової допомоги, коли конкретизував суму позики, а саме – 500 мільйонів [27, арк. 136–136зв]. Чого хотіли у відповідь французи згадатися не важко. Все той же О. Шульгин згадував, що «плани-пропозиції представників Антанти зводились до того, щоб утворити з українців-воєнків кілька корпусів, які разом з чехо-словацькими полками, а також поляками, зайняли б найважливіші в стратегічному відношенні пункти на румунському і південно-західному (українському) фронтах і таким способом притягували б на цих фронтах певну кількість війська центральних держав» [24, с. 98–99]. На це М. Порш зауважив, що аналогічну грошову позику Франція пропонувала й Дону², проте останній відмовився її взяти, після чого українські генеральні секретарі

вирішили «обміркування цієї справи одкласти» [27, арк. 136–136зв].

Тим часом, попри таку невизначеність в позиції офіційного Києва, Париж не полишав надію зблизитися з Україною чи, влучніше сказати б, втягнути її в антантську військово-політичну орбіту. Наміри ці тим паче конкретизувалися, а заходи прискорилися, після того, як В. Винниченко та О. Шульгин в розмові з колишнім англійським консулом П. Багге (18 грудня 1917 р.) цілком відверто наголосили британцеві, що представники УНР вже розпочали мирові переговори з Центральними державами й мають намір довести їх до логічного завершення [9, с. 176]. Подібне заявляли французьким представникам у Києві й дві вищі керівні особи УНР – М. Грушевський та В. Винниченко, а саме, що «Україна не може жодним способом провадити війну, найбільше, на що вона спроможна, це тримати нейтралітет у дальшому ході війни» [22, с. 237].

27 грудня 1917 р. телеграмою з Парижа генералові Ж. Табуї було повідомлено про готовність Франції напівофіційно визнати УНР, призначення його представником французького уряду в Києві і доручалося встановити з Генеральним секретаріатом дипломатичні стосунки де-факто³, а 29 грудня 1917 р. генералові було відправлено акредитаційну грамоту для вручення урядові УНР із засвідченням особи Ж. Табуї як комісара Французької Республіки [34, с. 86]. У свою чергу генерал Ж. Табуї телеграфував у Париж 2 січня 1918 р., що українська влада взаємопов'язує матеріальну допомогу союзників, зокрема Франції, винятково з офіційним визнанням України і чим далі уряд Ж. Клемансо дотримуватиметься невизначеності в цьому питанні, тим швидше Київ втягнеться у військово-політичну орбіту Центральних держав, а «фінансову допомогу нададуть австрофільські елементи» [11, с. 164]. Париж все ще вагався і прагнув визнати Україну швидше де-факто, ніж де-юре.

Тим не менш 3 січня 1918 р. генерал Ж. Табуї офіційно повідомив генерального секретаря міжнародних справ О. Шульгина, що його призначено представником Франції в Україні, а вже наступного дня (4 січня) у приміщенні Генерального секретарства внутрішніх справ⁴ французького посланця, у супроводі новопризначеного віце-консула в Києві Арке та воєнних аташе полковників Ваньо і Денса, прийняв голова Генерального секретаріату УНР В. Винниченко. У присутності інших українських урядовців Ж. Табуї звернувся до В. Винниченка з промовою, в якій, поміж іншого, знов торкнувся можливості надання Францією допомоги Україні:

¹ Принагідно зауважу, що американському урядові, відповідно до законів США про фінансову допомогу, було дозволено надавати її під час війни іншим країнам, однак після Паризької конференції Вашингтон відмовився взяти участь у провідництві і фінансуванні в таких країнах, як Україна [Косик В. Франція та Україна. Становлення української дипломатії (березень 1917 – лютий 1918) / В. Косик. – С.204].

² Варто зазначити, що Франція, в особі Ж. Нуланса, була готова визнати й більшовицьку владу і також пропонувала їй (більшовикам) матеріальну допомогу, зокрема Л. Троцькому, лише б завадити укладанню перемир'я з Центральними державами [19, с. 136].

³ Попри це посол Франції в Петрограді Ж. Нуланс заявив Л. Троцькому про невизнання його урядом України в якій, до того ж, відсутні ознаки незалежної держави [32, с. 21–22], що, своєю чергою, яскраво змальовує обережність офіційного Парижа в дипломатичному ставленні до Києва і провадження ним політики подвійних стандартів з єдиною поставленою для себе метою – зберегти протистояння на східному фронті війни за будь-яку ціну. Мета – перемога Антанти, ціна – єдина Росія чи молоді держави, що утворилися на її терені (в залежності від обставин, які наблизили б Францію до заповітної мети).

⁴ Генеральне секретарство внутрішніх справ розташовувалося в Києві в колишньому будинку генерал-губернатора на вул. Інститутській, 40.

«Пане Голово! Бажаючи потвердити свої дружні наміри щодо Української Республіки, уряд Французької Республіки повідомив мене телеграфічним шляхом – єдине зараз можливим, – що він мене призначає представником Французької Республіки при уряді Української Республіки.

Ось уже скоро рік, як я перебуваю на території України; за цей час я мав змогу простудіювати історію старої України; міг слідкувати за розвитком національного руху молодої України; мав змогу констатувати всі ті зусилля, які робила Українська Республіка, щоб утворити й організувати духовні та матеріальні сили, необхідні для розвитку держави.

За всім цим я слідкував з усе більшим інтересом. Я щасливий, я гордий, пане голово, свідомістю, що тепер цей інтерес перестав бути тільки особисто моїм, бо призначаючи мене своїм представником, уряд Французької Республіки ухвалює мою діяльність і доручає мені провадити далі офіційно ті прекрасні відносини, які між нами вже встановились.

Я вам приношу запевнення в тім, що Франція, яка перша робить цей урочистий жест, підтримає всіми своїми силами, моральними і матеріальними, всі зусилля, які робитиме Українська Республіка, щоб іти тим шляхом, який намітили собі союзники, і по якому вони й далі непохитно йтимуть у повній свідомості свого права і свого обов'язку перед демократіями всього світу й людськостю.

Особисто я присвячу себе цьому завданню з усією енергією солдата і серцем француза» [9, с. 177].

Того ж дня, 4 січня 1918 р., на засіданні уряду під головуванням В. Винниченка О. Шульгиним знов було ініційовано «вияснити принципіально можливість заключити заєм у Франції і Америці!» [29, арк. 93; 31, арк. 56]. Проте й цього разу Генеральний секретаріат прийняв досить «слизьке», неусталене рішення, яке було на диво подібне до того, що вже ухвалювалося 1 грудня 1917 р. з приводу листа М. Туган-Барановського та пропозиції Ж. Нуланса: «доручити Генеральному Секретарству Міжнародних Справ [О. Шульгину] в порозумінні з Генеральним Секретарством Фінансів вияснити конкретно і офіційно умови, на яких Франція може заключити з Україною фінансовий заєм» [29, арк. 93; 31, арк. 56].

За кілька днів (7 січня 1918 р.) вже М. Порш ставить перед урядом питання про потребу «скласти особливу комісію для вияснення конкретних умов зовнішнього займу» [29, арк. 94; 31, арк. 57]. При цьому, однак, вже не вказувалося на можливу державу-кредитора². Очевидно з огляду на перебіг перемовин в Бересті з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Туреччиною. Проте коштів, як і раніше, не вистачало, а тому було вирішено таки створити відповідну комісію у складі: голови Генерального секретаріату, а також

генеральних секретарів з справ: фінансових, шляхів, військових і морських [29, арк. 94; 31, арк. 57].

Утім, будь-яких дієвих потуг щодо з'ясування питання з позицією у Франції ані урядом УНР, ані утвореною ним комісією на далі зроблено не було (і, швидше за все й не передбачалося). Проблема знову ж постала з політики. Призначення генерала Ж. Табуї комісаром Французької Республіки в Україні не задовольняло київських можновладців, які прагнули більш презентаційного дипломатичного титулу для офіційного представника Парижа. В. Винниченко заявляв навіть, що таким чином українців «мають за марокканців» [11, с. 177]. Зі свого боку, знаючи про грошові проблеми українського уряду й прагнучи створити в Україні польську армію, 8 січня 1918 р. генерал Ж. Табуї, з притаманною військовим недипломатичністю і прямолінійністю, висунув Києву фактично ультиматум: або польська армія в Україні буде формуватися, або Франція позбавить Центральну Раду будь-якої допомоги. Ж. Пелісьє у своєму щоденникові занотував, що наступного дня така погроза О. Шульгину від Ж. Табуї прозвувача знов. Реагуючи на такий демарш, О. Шульгин навіть мав намір просити О. Де Сент-Олера відкликати Ж. Табуї з України [11, с. 177, 184]. Недовіру до генерала Ж. Табуї посилював також і його тривалий конфлікт щодо ставлення до Центральної Ради з журналістом Ж. Пелісьє, який прихильно ставився до України і користувався повагою серед київських урядовців.

Це примусило генерала Ж. Табуї змінити поведінку і самому 11 січня 1918 р. звернутися до Генерального секретаріату міжнародних справ УНР з листом³, в якому він просив якомога швидше дати йому ясну відповідь: яку саме фінансову та технічну допомогу⁴ хотів би отримати від Франції уряд України [9, с. 177–178; 34, с. 89]. Не важко здогадатися, що відповіді, тим паче швидкої, не надійшло. О. Шульгин, по свіжій пам'яті (1918 р.), писав, що відповідь мали таки надати, але після наради, яка повинна була відбутися 11 січня за ст. ст. (тобто – 24 січня за н. ст.). Не встигли. До цього певною мірою прислужилася й урядова криза, внаслідок розв'язання якої на київських пагорбах все більшого впливу набували германофіли.

Зі свого боку, генерал Ж. Табуї, як досвідчений офіцер, елементарно зрозумів сенс проволоки – українські представники весь цей час вели надзвичайно активні переговори в Бересті з делегатами від Центральної держави про укладення миру й отримання військової допомоги в боротьбі проти більшовицьких окупантів, що вже захопили мало не половину України. Частина французьких урядовців також побоювалася зближення УНР з Німеччиною та Австро-Угорщиною. Так, французький міністр в Румунії О. де Сент-Олер, аби уникнути цього, вважав, що «треба, не відкладаючи надовго, дати знати урядові в Києві, чого ми очікуємо від України і що ми можемо дати їй взамін, якщо

¹ США відкрили своє консульство в Києві 5 січня 1918 р., проте його очільник консул Дженкінс не отримав повноважень на визнання Української Народної Республіки; британське консульство відкрилося 6 січня 1918 р., на чолі якого (з 17 січня 1918 р.) став Піктон Бедж.

² О. Куравєв вказує, що про переговори генерального секретаря фінансів УНР М. Туган-Барановського щодо отримання урядом великої позики від Франції 28 грудня 1917 р. дізналися й в Берліні [12, с. 229].

³ Д. Дорошенко з цього приводу зауважує: «Не знаємо, чи внаслідок запитання Ол. Шульгина, чи з власної ініціативи» [9, с. 178].

⁴ 12 січня 1918 р. часопис «New Times» навіть опублікував повідомлення, що «Франція передає терміново в розпорядження України 180 млн. франків у золотому перерахунку», яке, утім, нічим не було обґрунтоване [36].

ми не хочемо, щоб нас остаточно випередили наші вороги» [11, с. 187]. Для дієвого переконання українців у французькій підтримці, він пропонував завірити Київ у підтримці Франції на майбутній мировій конференції в суперечці з поляками, а між тим «треба було б розтлумачити їм, що тільки союзні держави спроможні надати в їхнє розпорядження необхідні кредити для творення їхньої держави, що народжується» [11, с. 187].

Разом з тим, наведені факти свідчать також й про те, що відповідальні французькі особи цілком не усвідомлювали, що ситуація як в Україні, так і навколо неї суттєво змінилася. З приводу запізнілих пропозицій О. де Сент-Олера важко не погодитися з їхньою оцінкою В. Косиком, який, зокрема, зазначає: «Ця програма, що ґрунтувалася на відблисках фінансової допомоги, не брала до уваги реалії, а, отже, могла лише затягувати справи, залишаючи Україну без допомоги і без захисту тоді, коли вона зазнавала атаки радянської армії» [11, с. 187].

Тим не менш є підстави вважати, що генерал Ж. Табуї вже почав усвідомлювати провал своєї місії, як, власне, й безвихідне становище уряду УНР щодо вимушеності звернення по австро-німецьку, але безпосередню, швидко й дієву підмогу. І все ж 13 січня 1918 р. він відвідав голову Центральної Ради М. Грушевського, проте зустріч не зблизила обидві сторони, а ще більш прихилила Україну до розчарування у щирості країн Антанти щодо її незалежності та в їхній спроможності допомогти утвердити українську державність. Подібний ефект справила й зустріч Ж. Табуї з О. Шульгиним, коли французький представник відмовив секретаря міжнародних справ УНР від наміру затягувати переговори з Центральними державами, після чого Україна мала б запросити у Франції позичку і згоду перейти на статус озброєної лояльності.

Таким чином, невизначеність позиції та практична бездіяльність провідних країн Антанти, а надто – Франції, щодо УНР фактично змусили уряд Центральної Ради змінити свої зовнішньополітичні орієнтири в бік Німеччини та Австро-Угорщини. До цього його підштовхувало й внутрішнє військово-політичне становище, до якого спричинилися, безумовно, прорахунки Генерального секретаріату в фінансово-економічній та адміністративно-військовій діяльності. Так чи інакше, але на кінець грудня 1917 р. – початок січня 1918 р. іншого виходу, як увійти у домовленість з Центральними державами, в українського уряду вже не залишалося.

Попри це, держави Антанти здійснили ще одну спробу втримати Україну від підписання миру з Центральними державами, коли у січні 1918 р. запросили делегацію УНР до Ясс у Румунії для перемовин. 16 січня 1918 р. між делегацією УНР¹ та представниками союзних і приєднаних держав (США, Франція, Великобританія, Італія) в Яссах розпочалися переговори, на яких (вже на першому засіданні 17 січня) українці відмовилися визнати договори, укладені раніше

¹ До складу делегації входили: заступник генерального секретаря міжнародних справ Галіп, керівник фінансового департаменту Генерального секретарства міжнародних справ Галісінський, а також Чоботаренко і Ковжун.

царським урядом, заявили, що УНР неспроможна продовжувати війну, що її економічне становище є надзвичайно серйозне, а також, що Україна не допустить втручання інших державних утворень «Росії» у свої внутрішні справи.

Слабкість становища Центральної Ради усвідомлювали й антантівці. Так, наприклад, посол США у Франції У. Шарп писав держсекретарю Р. Лансінгу з цього приводу: «Антанта не може розраховувати на ефективну допомогу з боку України. Все, чого ми можемо просити від неї, – це зволікати час, щоб дозволити союзним державам здійснити акції для поліпшення загальної ситуації на фронті» [38, с. 663]. Посол також повідомляв про українську заяву щодо складного внутрішнього і військового становища УНР та про висунуті Україною державам Згоди вимоги, а саме: «1. Визнання незалежності України великими державами Антанти і призначення представників союзників у Київ. 2. Фінансова підтримка українського уряду. 3. Пільги з боку Антанти у постачанні України готовими товарами» [38, с. 663].

Тим часом генерал Ж. Табуї надіслав (того ж дня) до Парижа та Ясс телеграму, в якій пропонував в категоричній формі висунути Україні пропозицію підписати договір², який передбачав зобов'язання уряду УНР до технічної співпраці в ділянці залізниць, шляхів сполучення, торгівлі та постачання, невизнання більшовицького уряду та його продовольчу ізоляцію, військову співпрацю з білогвардійськими утвореннями, створення на її теренах польських, чеських та інших збройних формувань, ефективну допомогу у постачанні провізії в Румунію. УНР також мала гарантувати фінансову співпрацю для випуску банкнотів державними банками. Фінансовий бік угоди окремо застерігався неприхованим шантажем щодо підтвердження офіційного визнання Парижем УНР: «Франція гарантуватиме випуск банкнотів на 500 млн; генерал Табуї дасть зрозуміти, що в разі прийняття договору Франція згодиться на офіційне визнання Української Республіки, як тільки буде підпис під угодами» [11, с. 192].

Тож на вимоги української делегації уповноважені від держав Згоди відповіли представленням вищевказаного ультиматуму та протестом на заяву України про невизнання договорів, укладених царською Росією. Від України, зокрема, вимагалось:

а) продовжувати війну і не підписувати сепаратного миру, навіть у разі відсутності в неї фінансових можливостей для ведення війни;

б) уряд УНР не повинен був вступати у відносини з ворогами союзних держав Антанти;

в) уряд УНР за допомогою військової місії країн Антанти мусив був організувати збройні сили, що були б здатні не лише забезпечити внутрішній порядок в країні, але й захистити незалежність України від агресії ззовні;

г) уряд УНР мав увійти в стосунки з іншими державами, що утворилися на території колишньої Російської імперії, а також з Румунією задля створення суцільного фронту проти Центральних держав;

г) Україна мала зобов'язатися постачати продовольством Румунію [38, с. 660–662].

² Цей план генерала Ж. Табуї одержав схвалення французького уряду 18 січня 1918 р.

Представники Антанти також додали, що визнання великими державами незалежності УНР, надання їй фінансової допомоги і здійснення військової співпраці залежить від відповіді Києва на вищезазначені умови. На цьому переговори було перервано для консультації української делегації зі своїм урядом.

Відповіді з Києва на свій запит українська делегація в Яссах так і не отримала, позаяк за обставин, що склалися, загострених до того ж швидким просуванням більшовицьких військ до Києва, уряд УНР все більше й більше почав звертати свої надії в бік Центральних держав та на успішні переговори в Бересті–Литовському. Відтак, насправді, вже 22 січня 1918 р. Центральна Рада ухвалила постанову, в якій надавала урядові УНР усї повноваження для підписання у Бересті мирного договору з Центральними державами.

Разом з тим, слід зауважити, що розчарування керівників України в перспективі отримати в тій чи іншій формі матеріальну допомогу від урядів Франції та Великобританії мали під собою підстави. Так, один фахівців британського МЗС зазначав, що «матеріально підтримувати Україну – означає провадити небезпечну політику. Краще мати з нею офіційно–дружні стосунки, надавати моральну підтримку: але якщо підтримувати матеріально, то є ризик бути ошуканими...» [11, с. 207]. Зрештою 29 січня 1918 р. уряд його величності поставив французький уряд до відома, що не допомагатиме Україні фінансово, якщо та погодиться постачати харчі ворогові, виходячи з чого керівник політичного управління Міністерства закордонних справ Франції зробив висновок: «Україна буде позбавлена будь–якої англійської фінансової допомоги¹, якщо вона, незалежно від укладення чи не укладення окремого миру, постачатиме продукти Німеччині» [11, с. 216]. Французький уряд, власне, зайняв подібну ж позицію, що яскраво видно з листа Ж. Клемансо до свого міністра фінансів від 5 лютого 1918 р., в якому, зокрема, зазначалося, що «в теперішніх обставинах, коли представники України прагнуть укласти мир із центральними державами, не може йтися про здійснення раніше підготовлених проектів нашої фінансової підтримки урядові цієї країни» [11, с. 216].

У Києві ж французький представник зробив ще одне, останнє офіційне звернення до Генерального секретаріату, прагнучи не допустити укладення будь–якої домовленості УНР з Центральними державами. Не дочекавшись відповіді від уряду України, Ж. Табуї надіслав йому ноту, в якій наголосив, що Париж вважатиме укладення Україною миру з Центральними державами, як акт ворожий супроти Франції, а тому одразу ж відкличе назад своє визнання Української Народної Республіки [9, с. 179]. 6 лютого 1918 р., за дорученням нового голови українського уряду В. Голубовича, О. Шульгин зв'язався з французьким та британським представниками у Києві й від імені уряду УНР висловив прохання дати згоду чеському армійському корпусові та іншим союзним військам

¹ Серед політичних кіл Західної Європи ходили чутки, що французький уряд погодився субсидувати «встановлення Республіки на Україні в сумі 11 млн. фунтів», про що кілька депутатів британського парламенту 5 лютого 1918 р. навіть звернулися до свого уряду з відповідним запитом. Це, звісно ж, було повною нісенітницею.

взяти участь в боротьбі з більшовиками, а самі дипломати щоби виступили посередниками між ним та радянським командуванням у переговорах про припинення бомбардування міста.

Керівництво України зажадало також отримати ноту від представників Антанти із зазначенням тих їхніх вимог, задоволення котрих дало б можливість уникнути розриву з союзниками. Ж. Табуї та П. Бедж категорично відмовилися від будь–якої допомоги урядові Центральної Ради, а наступного дня французький генерал разом з командиром чеського корпусу Т. Масариком відвідали командувача радянськими військами М. Муравйова і домовилися з ним про нейтральність чехів та їхній відхід до Франції через Владівосток.

Вищезазначані факти ставлять під сумнів твердження деяких сучасних істориків, наприклад О. Кучика, щодо «підгрунтя пропозицій Англії і Франції про надання фінансової допомоги уряду України у разі підтримки ним їх антибільшовицької боротьби. Такі пропозиції можна пояснити широкими зв'язками між представниками російських антибільшовицьких сил з урядовими колами Франції й особливо Англії, які прагнули до повалення радянської влади» [13, с. 11]. На той конкретний момент Антанту наприкінці 1917 – початку 1918 рр. найбільш гостро цікавила проблема винятково війни, а не державного ладу в Росії і, навіть, не вкрай питання її єдності тощо, а якщо ці питання й зачіпалися їхніми представниками в перебігу дипломатичних зносин, то знову ж таки виключно кризь призму втілення військових планів проти країн Почвірного блоку. І лише згодом, з другої половини 1918 р. Антанта виразно почала діяти на захист єдиної і неподільної Росії та на повалення більшовизму. Проте, знову ж таки, винятково з огляду на суто власні інтереси². Водночас, разом з тим, можна погодитися із думкою, що українському урядові «було запропоновано фактично виконання кадетської програми шляхом надання УНР фінансової допомоги» і що «визнання де–факто українського уряду до проголошення ним самостійності, яка була сприйнята прохолодно Англією і Францією, було одним з фрагментів врегулювання російської проблеми» [13, с. 12].

9 лютого 1918 р. делегати Центральної Ради в Бересті (Бресті–Литовському) підписали від імені самостійної Української Народної Республіки мировий договір з представниками держав Почвірного союзу (Німеччиною, Австро–Угорщиною, Болгарією та Туреччиною) [7, с. 200–213].

² Один із них яскраво видно з листа Ж. Садуля до А. Тома від 27 січня (9 лютого) 1918 р., в якому той, зокрема, переймався вкладеним раніше в Росію французьким капіталом: «З білтю відзначаю, що в нас немає ніякого органу, котрий міг би захистити 25 чи 30 французьких мільярдів, якими ми ризикуємо в Росії. Дипломатичними протестами не завдати більшовикам в їхніх впертих ідеологічних експериментах і не врятувати нас від розорення» [21, с. 183]. Серед інших була й можливість взяти участь у відбудові післяреволюційної Росії і збереження її як противаги можливого відродженню Німеччини тощо. Разом з тим, коли стало зрозумілим, що швидкого падіння більшовизму очікувати не доводиться, країни колишньої Антанти припинили перейматися єдністю Росії і схвалили удержання Польщі та Фінляндії, а білому рухові почали надавати лише символічну підтримку. На перший план вийшла програма відновлення власної економіки, іще з десятком супутніх пунктів.

Дипломати Антанти були розчаровані, військові представники – обурені, урядовці – збентежені перспективою зриву економічної (сировинної і продовольчої) блокади Німеччини та Австро-Угорщини. Так, скажімо, генерал А. Мордак (ад'ютант прем'єр-міністра Франції Ж. Клемансо) у своїх спогадах щодо факту підписання Україною Берестейського договору писав: «Без сумніву, визнання Центральними державами Української республіки в наш час не має політичного значення, але з економічної точки зору, а також і військових наслідків, воно є досить серйозним. Бо в обмін на визнання Українська республіка повинна поставити в Центральній імперії хліб, вугілля, худобу тощо, врешті те, чого їм бракує через блокаду, організовану Антантою» [35, с. 191].

Капітан французької військової місії в Росії Ж. Садуль писав 23 лютого 1918 р. до колишнього міністра озброєнь А. Тома про розчарування в лавах співвітчизників-дипломатів, а з листа яскраво прослідковується думка, що загравання з Україною були невинуватими і авантюрними: «Якщо б ми в Україні не були на боці української буржуазії, заохочуючи, морально щонайменше, її виступи проти більшовиків, Україна була б ще російською, й уряд її не почав би сепаратних перемовин. Вона б брала участь в спільних австро-німецьких перемовинах як невід'ємна частина Російської Федеративної Республіки. Сепаратний мир між Україною та Німеччиною – це Росія, відрізана від свого хліба, від своєї руди, свого вугілля, своїх промислових центрів. Це мир, якого дуже важко уникнути. І це мир, ще більш необхідний для ізольованої та оточеної Румунії. У посольстві починають віддавати собі звіт у наслідках цієї помилки» [21, с. 195]. Дипломати також непокоїлися й тим, що Україна, окрім усіх військово-стратегічних та фінансово-економічних негативних для Антанти аспектів, ще й політично потрапить в орбіту німецької гегемонії, про що (германізацію українського політикуму), зокрема, писав французький посол в Петрограді Ж. Нуланс [2, с. 180].

Французькі газети відповіли на звістку про союз УНР з Центральними державами різкими нападами на Україну на кшталт: «Зрада України» (назва статті в «L'Evenement»); «підлість України, яка встромила ніж у спину героїчній румунській армії» («Victoire»); «мир падлюк і спекулянтів» («Le Paays»); «мир жадоби і цинізму» («Paris-Midi»), а «Le Temps» написав, що українські делегати, які підписали Берестейський мир, є лише тінню якогось уряду і що сам договір з ними (українцями) є нічим іншим, як ще одним зайвим «шматком паперу» [9, с. 233]. Не варто й казати, що реакція офіційного Парижа була подібною ж, але по дипломатичному стриманішою.

Слід також зауважити, що такий поворот українських зовнішньополітичних орієнтирів з проантантського (профранцузького) спрямування до австро-німецького багато в чому був зумовлений помилками та невідповідністю офіційних французьких представників, зокрема генерала Ж. Табуї. З часом це усвідомили й у Парижі. Так, наприклад, секретар політичного відділу Міністерства закордонних справ Франції Ф. Клеман-Сімон у довідці під назвою «Представництво Франції в Україні» від 8 лютого

1918 р., подав своєму урядові аналіз, зокрема, діяльності Ж. Табуї, суть якої можна звести до наступних висновків: «генерал Табуї, незрівнянний в реорганізації армії і в переможному протистоянні максималістським частинам, не має, з політичної точки зору, того впливу на Центральну Раду і міністрів, який був би потрібний»; він мало звертав уваги на українські вимоги; не мав довіри Генерального секретаріату; не зміг використати допомогу Ж. Пелісьє; з усіх подій, що сталися в Україні Ж. Табуї не зміг передбачити жодної тощо. Довідка завершується висновком, що «місія генерала Табуї не дала ніякого вдалого результату; нема жодних підстав думати, що в майбутньому вона буде кориснішою, бо хоча її обтяжує лише кількатижневе минуле, воно ставить його місію у невигідне становище. Було б необхідним доручити новому представнику опікуватися нашими інтересами в Україні» [11, с. 220–221]. 23 лютого 1918 р. генерал Ж. Табуї залишив Україну.

Що стосується теми українсько-франко-британських фінансових взаємин чи, вірніше, їхніх перспектив протягом 1917 – початку 1918 рр., то досить показовою з цього погляду є відповідь від 19 лютого 1918 р. керівника політичного департаменту МЗС Франції на лист французького посла в Лондоні з приводу публікації в британській газеті «Manchester Guardian». Часопис, між іншим, писав, що «поза сумнівом, французький уряд поспішив надати Центральній Раді фінансову й іншу допомогу» [33]. У відповіді з Парижа офіційно повідомлялося з цього приводу: «Це правда, що така допомога була передбачена до переговорів України в Брест-Литовську для створення емісійного банку. Але фактично ці проекти не мали жодного продовження, й Україні ми не надали ніякої допомоги якого б не було виду. Франція навіть офіційно не визнала Україну і виступила з категоричним протестом проти підписаного нею миру» [11, с. 231].

У квітні 1918 р. уряд УНР спробує відновити втрачені зв'язки з Парижем. Першим офіційним кроком Києва в напрямкові «доложити всіх старань, щоби закріпити мирні та дружні відносини між Французькою Республікою та Українською Народньою Республікою» став лист від 26 квітня 1918 р. до президента Франції від голови Ради народних міністрів В. Голубовича та управляючого Міністерством закордонних справ М. Любинського з приводу призначення М. Шрага посланцем УНР при уряді Франції [30, арк. 12], який однак так і залишився без відповіді. Тоді ж, у квітні 1918 р., зазнали невдач й спроби встановити дипломатичні взаємини УНР з Італією, Іспанією, Швейцарією та Швецією [26, арк. 4].

Пізніше, по закінченні Світової війни, переможці, а надто Франція, не забудуть «зради» з боку України й на Паризькій мирній конференції претензії українців на власну державність виявляться примарними.

Лише за 73 роки після подій 1917–1918 рр., у 1991 році, Франція і Британія визнають незалежну державу Україна: Французька Республіка – 21 грудня, а Об'єднане Королівство – 31 грудня. Невдовзі ж, 10 та 24 січня 1992 р. Великобританія та Франція, відповідно, встановили з Україною повноцінні дипломатичні відносини. Історія почала писати новітні сторінки українсько-французьких та українсько-британських взаємин...

Список використаних джерел

1. Архив полковника Хауза. – Т.3. – М., 1939.
2. Берти, Лорд. За кулисами Антанты. – М.–Л., 1927.
3. Будков Д. В., Веденеев Д. В. Слово правды про Україну. Міжнародно-інформаційна діяльність Української держави. 1917–1923 рр. – К.: «К.І.С.», 2004.
4. Винниченко В. Відродження нації (Історія української революції [марець 1917 р. – грудень 1919 р.]). – Ч.І. – Київ; – Відень: Дзвін, 1920; – К.: Видавництво політичної літератури України, 1990.
5. Гай–Нижник П. Політичне і фінансове протистояння між Україною і Росією: 1917 рік // Україна дипломатична – 2005. Науковий щорічник. – Вип. VI. – К., 2005.
6. Гай–Нижник П. П. Українська дипломатія й міжнародна фінансова політика урядів Центральної Ради, Української Держави (Гетьманату) та Директорії УНР (1917–1922 рр.). – К.: Дуліби, 2016.
7. Гай–Нижник П. П. Фінансові аспекти Берестейського договору 1918 р. для УНР // Формування та діяльність українських національних урядів періоду Української революції 1917–1921 рр.: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Кам'янець–Подільський, 6–7 грудня 2007 р. – Кам'янець–Подільський: Оіюм, 2008.
8. Денежные документы Генерала Алексева // Архив русской революции. – Т.5. – М.: Terra; Политиздат, 1991.
9. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. – Т.1. – К.: Темпора, 2002.
10. Копиленко О. «Сто днів» Центральної Ради. – К., 1992.
11. Косик В. Франція та Україна. Становлення української дипломатії (березень 1917 – лютий 1918). – Льв.: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004.
12. Кураєв О. О. Українська проблема у політиці Берліна та Відня у Першій світовій війні (1914–1918). – К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАНУ, 2006.
13. Кучик О. С. Україна в зовнішній політиці держав Антанти (1917–1920 рр.). Автореф. дис. ... канд. істор. наук: 07.00.01. – Льв.: Інститут українознавства ім. І. П. Крип'якевича НАН України, 2002.
14. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К.: Темпора, 2003.
15. Народня воля. – 1917. – 14 грудня.
16. Нова Рада. – 1917. – 26 листопада.
17. Полонська–Василенко Н. Історія України. – Т.2. – К.: Либідь, 1992.
18. Раковський І. Політика Франції щодо України в 1917–1918 рр. // Український історик. – 1988. – №1–4.
19. Революция на Украине по мемуарам белых. – М.; – Л.: Государственное издательство, 1930.
20. Робітнича газета. – 1917. – 28 вересня.
21. Садуль Ж. Записки о большевицкой революции. 1917–1919. – М.: Книга, 1990.
22. Сергійчук В. Неусвідомлення України. Ставлення світу до української державності: погляд у 1917–1921 роки з аналізом сьогодення. – Льв.: Свічадо, 2002.
23. Солуха П. Договір з Москвою проти Гетьмана Павла Скоропадського (Володимир Винниченко та Микита Шаповал по допомогу до Москви – до Леніна). – Хутір діда Петра (США), 1973.
24. Шульгин О. Політика (Державне будівництво України й міжнародні справи). – К., 1918.
25. ЦДАВО України. – Ф.1063. – Оп.1. – Спр.1.
26. Там само. – Ф.1063. – Оп.2. – Спр.4.
27. Там само. – Ф.1063. – Оп.3. – Спр.1.
28. Там само. – Ф.1115. – Оп.1. – Спр.26.
29. Там само. – Ф.2592. – Оп.1. – Спр.2.
30. Там само. – Ф.2592. – Оп.1. – Спр.53.
31. Там само. – Ф.3690. – Оп.1. – Спр.5.
32. Horak S. The First Treaty of World War I. Ukraine's Treaty with the Central Powers of February 9, 1918. – New–York: Columbia University Press, 1988.
33. Manchester Guardian. – 1918. – February 6.
34. Milow C. Die ukrainische Frage 1917–1923 im Spannungsfeld der europäischen Diplomatie. – Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 2002.
35. Mordacq. General. Le Ministere Clemenseau. Journal d'un Temoin. – Т.1. – Paris, 1931.
36. New Times. – 1918. – January 12.
37. Noulens G. Mon Ambassade en Russie Sovietique. – Т.2. – Paris, 1933.
38. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. 1918. Russia. – V.1. – Washington, 1937.
39. Reshetar G. The Ukrainian Revolution, 1917–1921. A Study of Nationalism. – New York, 1972.

References

1. Arkhiv polkovnyka Khauza. – Т.3. – М., 1939.
2. Berti, Lord. Za kulisami Antanty. – М.–Л., 1927.
3. Budkov D. V., Vedeneev D. V. Slovo pravdy pro Ukrainu. Mizhnarodno–informatsiyna diyalnist Ukrainskoi derzhavy. 1917–1923 rr. – К.: «K.I.S.», 2004.
4. Vynnychenko V. Vidrodzhennya natsii (Istoriya ukrainskoi revoliutsii [maretz 1917 r. – gruden 1919 r.]). – Ch.I. – Kyiv; – Viden: Dzvin, 1920; – K.: Vydavnytstvo politychnoi literatury, 1990.
5. Hai–Nyzhnyk P. Politychne i finansove protystoyannya mizh Ukrainoyu i Rosieyu: 1917 rik // Ukraina dyplomatychna. – 2005. Naukovyi schorichnyk. – Vyp.VI. – К., 2005.
6. Hai–Nyzhnyk P. P. Ukrainka dyplomatiya i mizhnarodna phinansova polityka uрядiv Tsentralnoi Rady, Ukrainskoi Derzhavy (Hetmanatu) ta Dyrektorii UNR (1917–1922 rr.). – К.: Duliby, 2016.
7. Hai–Nyzhnyk P. P. Finansovi aspekty Beresteyskogo dogovoru 1918 r. dlya UNR // Formuvannya ta diyalnist ukrainskykh natsionalnykh uрядiv period Ukrainskoi revolyutsii 1917–1921 rr.: Materialy Vseukrainskoi naukovoї konferentsii. Kam'yanets–Podilskiy, 6–7 hrudnya 2007 r. – Kam'yanets–Podilskiy: Oiyum, 2008.
8. Denezhnye dokumenty Henerala Alekseeva // Arkhiv russkoi revoliutsii. – Т.5. – М.: Terra; Politizdat, 1991.
9. Doroshenko D. Istoriya Ukrainy 1917–1923 rr. – Т.1. – К.: Tempora, 2002.
10. Kopylenko O. «Sto dniv» Tsentralnoi Rady. – К., 1992.
11. Kosyk V. Frantsiya ta Ukraina. Stanovlennya ukrainskoi dyplomatii (berezen 1917 – lyutyi 1918). – Lv.: Vydavnychi tsestr LNU imeni Ivana Franka, 2004.
12. Kuraev O. O. Ukrainka problema u politytsi Berlina ta Vidnya u Pershiy svitoviy viyni (1914–1918). – K.: Instytut ukrainskoi arkhеографii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho NANU, 2006.
13. Kuchik O. S. Ukraina v zovnishniy politytsi derzhav Antanty (1917–1920 rr.). Avtorepf. dys. ... kand. istor. nauk: 07.00.01. – Lv.: Instytut ukrainoznavstva im. I. P. Krypyakevycha NAN Ukrainy, 2002.
14. Mazepa I. Ukraina v ogni i buri revolyutsii. – К.: Tempora, 2003.
15. Narodnya volya. – 1917. – 14 hrudnya.
16. Nova Rada. – 1917. – 26 lystopada.
17. Polonska–Vasylenko N. Istoriya Ukrainy. – Т.2. – К.: Lybid, 1992.
18. Rakovskiy I. Polityka Francii schodo Ukrainy v 1917–1918 rr. // Ukrainskiy istoryk. – 1988. – №1–4.
19. Revolyutsiya na Ukraine po memuarам belykh. – М.; – Л.: Gosudarstvennoe izdatelstvo, 1930.
20. Robitnycha gazeta. – 1917. – 28 veresnya.
21. Sadul Zh. Zapiski o bolshevitskoy revoliutsii. 1917–1919. – М.: Kniga, 1990.
22. Serhiychuk V. Neusvidomlennya Ukrainy. Stavlennya svitu do ukrainskoi derzhavnosti: pohlyad u 1917–1921 roky z analizom syohodennya. – Lv.: Svichado, 2002.
23. Solukha P. Dohovir z Moskvoyu proty Hetmana Pavla Skoropadskoho (Volodymyr Vynnychenko ta Mykyta Shapoval po dopomogu do Moskvy – do Lenina). – Khutir dida Petra (SSHA), 1973.
24. Shulhyn O. Polityka (Derzhavne budivnytstvo Ukrainy i mizhnarodni spravy). – К., 1918.
25. TsDAVO Ukrainy. – F.1063. – Op.1. – Spr.1.
26. Tam samo. – F.1063. – Op.2. – Spr.4.
27. Tam samo. – F.1063. – Op.3. – Spr.1.
28. Tam samo. – F.1115. – Op.1. – Spr.26.
29. Tam samo. – F.2592. – Op.1. – Spr.2.
30. Tam samo. – F.2592. – Op.1. – Spr.53.
31. Tam samo. – F.3690. – Op.1. – Spr.5.
32. Horak S. The First Treaty of World War I. Ukraine's Treaty with the Central Powers of February 9, 1918. – New–York: Columbia University Press, 1988.
33. Manchester Guardian. – 1918. – February 6.

34. Milow C. Die ukrainische. Frage 1917–1923 im Spannungsfeld der europäischen Diplomatie. – Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 2002.
35. Mordacq. General. Le Ministere Clemenseau. Journal d'un Temoin. – T.1. – Paris, 1931.
36. New Times. – 1918. – January 12.
37. Noulens G. Mon Ambassade en Russie Sovietique. – T.2. – Paris, 1933.
38. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. 1918. Russia. – V.1. – Washington, 1937.
39. Reshetar G. The Ukrainian Revolution, 1917–1921. A Study of Nationalism. – New York, 1972.

Hai-Nyzhnyk P. P., Doctor of Historical Sciences, Academician of the Ukrainian Academy of Sciences, Head of the Department of Historical Studies at the Research Institute of Ukrainian Studies (Ukraine, Kyiv), Hai-Nyzhnyk@ukr.net

Mutual relations of Ukraine with France and Great Britain at Central Council (1917–1918): formation and disintegration

Motion of becoming and reason of disorder of political, intergovernmental and diplomatic relations of Ukraine lights up at Central Council of UPR with France and Great Britain in at the end of 1917 – at the beginning of 1918.

Keywords: history of diplomacy, Ukrainian–French relations, Ukrainian–British relations, UPR, Central Council.

* * *

УДК 94(477.4)

Мерінг В. О.,
аспірант, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
gileya.org.ua@gmail.com

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ УРЯДОВОЇ СИСТЕМИ ГЕТЬМАНАТУ ТА УЧАСТЬ В НЬОМУ СЕРГІЯ МЕРІНГА

Стаття присвячена уряду Павла Скоропадського в період Гетьманату. Уряд мало підтримувався українськими активістами, але він зміг створити ефективну адміністративну організацію, встановити дипломатичні відносини з багатьма країнами і укласти мирний договір з Радянською Росією. Дослідження зосереджується на вивченні діяльності міністра економіки та промисловості – Сергія Мерінга і його внесок у розвиток Української Держави.

Ключові слова: Гетьманат, Третій уряд, Скоропадський, Мерінг, Українська Держава.

В історії кожного народу є важливі дати, події, явища. Для українців таким визначним періодом вітчизняної історії на початку ХХ століття стала Українська революція 1917–1921 років.

Характеризуючи глобальність змін під час революційних потрясінь, феноменальність самої революції як історичного явища, ці події й досі перебувають у фокусі постійної уваги суспільства загалом та науковців зокрема.

Сьогодні перед істориками–науковцями стоїть завдання вивчити великі і малі суспільні структури, які спричинили вибух революції, визначили напрямки її розвитку та характер. Так, відомий український історіограф Владислав Верстюк вважає, що «треба вивчити, які суспільно–політичні сили і чому, відіграли провідну роль у революції, а які – другорядну. Чому одні з них виявилися ефективними лише на певному етапі, а згодом втратили своє значення? Зрештою, треба простежити й пояснити механізм взаємо– і протидії цих сил» [1, с. 16–17].

Можливо, такий підхід допоможе науковцям зрозуміти весь контекст української революції, зокрема – її роль в модерній історії України як обов'язкової ланки між ХХ та ХХІ століттями.

Довгі десятиліття в історіографії Української революції домінували два протилежні підходи. Один – радянський – не визнавав за подіями 1917–1921 рр. в Україні самостійного значення і грубо фальсифікував їх, розглядаючи як складову «жовтневої соціалістичної революції». Другий – націоналістичний, трактував Українську революцію, як самостійне явище, але всю енергію спрямував на те, щоб встановити винуватців поразки визвольних змагань. Ще В'ячеслав Липинський влучно описав цей напрям національної історіографії революції: «Гетьманці вважають за винуватців руйни всяких українських соціалістичних демократів, авторів бранання з Керенським, авторів Третього Універсалу, провідників повстання. Демократи думають, що зло пішло від гетьманців, що розігнали Центральну Раду... Наддніпрянці всю вину покладають на галичан за те, що передалися до Денікіна, а галичани на наддніпрянців за те, що ті передалися до поляків» [2, с. 16].

Особливо, великих нарікань мав і має по–сьогодні революційний період існування Української держави Павла Скоропадського.

Після здобуття Україною справжньої незалежності, маємо змогу по–новому дивитися на постать Павла Петровича та його діяльність в розбудові української державності. Зі своїх 72–х років життя, Скоропадський гетьманував лише сім з половиною місяців. І якщо, перші сорок п'ять років вважати передумовою до гетьманства, то, останні двадцять сім, були тяжкою розплатою, за недовгу мить влади над вируючою в пошуках виходу з соціальних експериментів Україною. А заплатив він сповна – смертю маленького сина, ще за часів гетьманування, поневіряннями на чужині, перебуванням під опікою німців у період фашистської диктатури.

Початок життя Павла Скоропадського – це типовий життєвий шлях російського аристократа, адже, половина петербурзького вищого світу мала українське коріння або українську маєтність. Відомий сучасний український історик Олександр Реснт, дослідник родини Скоропадських, підкреслює: «Рід Скоропадських із середини ХVІІ століття входив у число відомих старшинських родів, поступово інтегрував в українську військово–політичну та культурну еліту й посідав у ній своє вагоме місце. Найявність у роду носія вищої влади в Україні – гетьмана Івана Скоропадського, – надавало його традиціям особливого громадсько–державницького спрямування. Це не могло не вплинути на Павла, що успадкував від свого відомого предка відповідальність перед народом та історією, високий пафос служіння людям і справі, до якої його покликкала доля» [3, с. 13].

П. Скоропадський до Першої світової війни зробив блискучу кар'єру військового. У 1912 році отримав звання «генерал–майор» та був зарахований до імператорського полку.

З початком Першої світової війни генерал Павло Скоропадський перебував на фронті, де командував кінним полком, а потім гвардійською кавалерійською дивізією та 34–м армійським корпусом. Лютневі події 1917 року не похитнули намірів вести війну до переможного завершення, зберегти боєздатність, дисциплінованість довіреного йому з'єднання. Світогляд Скоропадського відштовхував соціалістичні ідеї, як чужі для нього. Зрозуміло, що він не був і не міг